

IN DE GREEP VAN ERDOĞAN

Voor Mila

MITRA NAZAR

IN DE GREEP VAN ERDOĞAN

De strijd om de democratie in Turkije

Nieuw Amsterdam

Deze publicatie is tot stand gekomen met steun van het Fonds
Bijzondere Journalistieke Projecten (www.fondsbjp.nl).

© 2026 Mitra Nazar

© 2026 Nieuw Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of openbaar
gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch
of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming
van de uitgever. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is
uitdrukkelijk niet toegestaan. *All rights are reserved, including those for
text and data mining, AI training and similar technologies.*

Correctie en lay-out Yulia Knol

Omslagontwerp Rouwhorst + Van Roon

Omslagbeeld Ozan Köse, ANP Foto

Foto auteur Bradley Secker

Kaarten Marcel Groenen/Macareves

NUR 686

ISBN 978 90 468 3594 4

www.nieuwamsterdam.nl

Nieuw Amsterdam maakt deel uit van Park Uitgevers

Inhoud

Kaarten	8
Uitspraak van het Turks	11
Inleiding	13
Wie Istanbul wint, wint Turkije	25
De lange man	35
Vader van de Turken	55
Het nieuwe Turkije	73
Een moskee op het Taksimplein	88
Strijd om de hoofddoek	100
Krankzinnig kanaal	115
De os en het paleis	128
Het is koud in Silivri	144
De Koerdische Obama	153
Bang voor vrouwen	172
Onmisbaar op het wereldtoneel	191
Redder van moslims	212

Waar is de staat?	223
Elke stem telt	241
Corruptie is dodelijk	259
Generatie Erdoğan	269
Opvolging	278
Mijn laatste beving	288
Verantwoording en dankwoord	293
Bronnen	297

‘Het is onze taak waarheidsgetrouw te zijn, niet neutraal.’

– Christiane Amanpour

‘Onder de juiste omstandigheden kan elke samenleving zich weer van de democratie afkeren. Sterker nog, als de geschiedenis ons iets leert, zullen uiteindelijk al onze samenlevingen dat doen.’

– Anne Applebaum

Uitspraak van het Turks

Het Turks wordt grotendeels fonetisch uitgesproken: je zegt wat je leest. Diakritische tekens geven aan hoe een letter klinkt. Zo klinkt *ç* als 'tsj', zoals in *çay* (thee), en *ş* als 'sj', zoals in *şehir* (stad). De letter *c* klinkt als 'dzj', bijvoorbeeld in *cam* (glas). De *ğ* heeft geen eigen klank maar verlengt de klinker ervoor, zoals in *Erdoğan*. De klinkers *ö* en *ü* klinken zoals in het Duits, bijvoorbeeld *göl* (meer) en *gün* (dag). De puntloze *ı* klinkt als 'uh'.

Inleiding

De villa van de president is waarschijnlijk de best beveiligde locatie in heel Istanbul. Het huis staat op een landgoed aan een steile weg in het district Üsküdar. Bij de poort houden militairen met kalasjnikovs de wacht. De residentie is gebouwd op een terrein met het mooiste uitzicht over de Bosporus. Erdoğan verblijft er wanneer hij niet in zijn presidentiële paleis met duizend kamers in Ankara is. Als de president thuiskomt, ontgaat niemand dat. Zijn helikopter cirkelt dan minutenlang boven het district voordat die afdaalt en in de achtertuin landt.

Normaal gesproken is het onmogelijk om zo dicht in de buurt van Erdoğan's huis te komen, maar vandaag is iedereen welkom. Een AKP-campagnebus staat al uren klaar op de weg langs het landgoed. Op het dak van de bus is een platform gebouwd met een spreekgestoelte, een microfoonstandaard en twee grote speakers. Het is 28 mei 2023, de dag van de tweede en laatste ronde van de presidentsverkiezingen.

Niet ver van Erdoğan's huis sta ik met mijn vaste cameraman Gökhan op het dakterras van een appartement in Kuzguncuk, een hippe wijk in het verder oerconservatieve Üsküdar. Voor deze verkiezingsavond zocht ik een plek vanaf waar ik dag en nacht live kon gaan voor het *NOS Journaal*. Ik boekte een piepklein flatje

met precies wat ik zocht: een terras met een panoramisch uitzicht over de Bosporusbrug. Die brug werd in 1973 gebouwd en verbond voor het eerst de Europese en Aziatische delen van Istanbul met elkaar voor het autoverkeer. Het is een van de langste hangbruggen ter wereld. In de nacht van de mislukte staatsgreep op 15 juli 2016 vormde de brug het toneel van gewelddadige confrontaties. Erdoğan veranderde daarna de naam van de brug in de 15 Juli Martelarenbrug. Het leek me een passende achtergrond voor mijn livegesprekken voor het *Journal* tijdens deze historische verkiezingsavond.

De camera is opgesteld. We staan op scherp voor het geval de uitslag nog op tijd is voor het achtuurjournal. Mijn producer Ayşe zit intussen op het hoofdkantoor van de oppositie en stuurt via WhatsApp updates uit het zenuwcentrum van Erdoğan's rivaal, Kemal Kılıçdaroğlu.

Ayşe is mijn steun en toeverlaat sinds mijn eerste dag als correspondent in Turkije. Officieel werkt ze voor me als producer en vertaler, maar in werkelijkheid is ze veel meer dan dat. Ze is de lens waardoor ik Turkije leer kennen; mijn oren en ogen in een cultuur die niet de mijne is, in een taal die ik nog niet volledig beheers. In elke stad kent ze de beste chauffeurs en ze heeft een feilloos gevoel voor contact maken met mensen die eigenlijk niet met buitenlandse media willen praten. Wie na een gesprek met Ayşe instemt met een interview, doet dat niet altijd omdat hij of zij dat zelf zo graag wil, maar vaak omdat men haar een gunst wil bewijzen. Ik ken Ayşe inmiddels drie jaar en we hebben aan een half woord genoeg. Ik herken veel van mezelf in haar. Ze heeft het talent om haar emoties functioneel uit te schakelen. Ayşe is bikkelhard, meedogenloos als het moet, en laat zelden het achterste van haar tong zien. Tegelijkertijd is ze een van de meest empathische mensen die ik ken. Ze huilt zonder gêne mee als een interview haar raakt. We hebben allebei een zwak voor kin-

deren, wat ons meteen dichterbij mensen brengt. We worden in de armen gesloten door vrouwen in families en buurten, die ons vervolgens alles vertellen wat we willen weten. Samen zijn we een soort kameleons in het wilde westen van de Turkse samenleving. De ene keer stellen we ons op als commando's in camouflage, de andere keer als familiegerichte vrouwen. We zijn het allebei. En het werkt.

Voor mijn team en mij betekent deze verkiezingsdag ook dat het einde van een slopende periode in zicht komt. We zijn nog nauwelijks bijgekomen van alles wat er de afgelopen drie maanden is gebeurd: de dubbele aardbeving die elf zuidelijke provincies trof, talloze steden verwoestte en vijftigduizend mensen het leven kostte. Die ramp op 6 februari 2023 veranderde het land, de Turkse bevolking, en ook mij, als journalist en als mens. Dagenlang liep ik door verwoeste straten, tussen uitgeputte reddingswerkers en wanhopige familieleden. Wat ik zag, hoorde en rook in steden als Adana, Hatay, Gaziantep, Urfa en Adıyaman zal ik nooit uit mijn geheugen kunnen wissen. Het liefst waren we langer in het rampgebied gebleven om verslag te doen van de gevolgen van de beving, maar al snel moesten we door naar een ander verhaal: de verkiezingen die de langstzittende en meest controversiële leider van Turkije konden maken of breken. Zo ging het leed van de aardbeving bijna naadloos over in verkiezingscampagnes, in analyses en voorspellingen over het politieke lot van Erdoğan.

In de periode tussen de ramp en de verkiezingen maakte ik de vijfdelige podcast *Erdoğan: De naschok*. Daarin stelde ik de vraag of Erdoğan de ramp politiek zou overleven. Zijn regering lag van alle kanten onder vuur. De schijnwerpers waren op corruptie in de bouwsector gericht. Onder Erdoğan's leiderschap was er twee decennia als een bezetene gebouwd, waarbij geld verdienen vaak belangrijker leek dan de veiligheid waarborgen en controles uit-

voeren. Tegelijkertijd groeide de onrust onder de bevolking over de slechte staat van de economie. Erdoğan's economische wanbeleid had geleid tot torenhoge inflatie. En er was steeds meer onvrede over de aanwezigheid van grote aantallen vluchtelingen uit Syrië en andere landen voor wie Erdoğan ooit de deur had opengezet.

‘Voor het eerst in Erdoğan's carrière is er een scenario mogelijk dat hij de macht verliest,’ zei ik in de introductie van de podcast. Zou dit het jaar zijn waarin hij de macht moest afstaan? Niet eerder viel er zoveel hoop en strijdlust bij de oppositie te bespeuren, en bij iedereen die Erdoğan liever vandaag dan morgen zag vertrekken. Bij degenen die leden onder zijn autoritaire leiderschap. Bij degenen van wie geliefden in de grootste gevangenis van het land zaten omdat ze door het regime als bedreigend werden gezien. Bij degenen die nog één verkiezing wilden afwachten voordat ze zouden besluiten het land te verlaten, op zoek naar een betere toekomst voor hun kinderen.

‘Wat is er nog aan? Erdoğan wint toch altijd?’ zei een collega op de redactie in Nederland toen ik een overleg over de verkiezingen wilde inplannen. Het was gekscherend bedoeld, maar het raakte wel aan iets wat ik al langer wist: de buitenwereld verwachtte weinig meer van de democratie in Turkije. Erdoğan leek al opgenomen te zijn in het rijtje alleenheersers als Poetin en Kim Jong-un. Natuurlijk ging het niet de goede kant op met de Turkse democratie, maar wat ik in Turkije zag, viel nog niet te vergelijken met wat er in Rusland of Noord-Korea had plaatsgevonden. Ik zag Turken die hun beste kleren aantrokken om naar het stembureau te gaan. Ik zag hoop op hun gezichten. Ik zag een bevolking die trots was op haar verkiezingen.

‘De sfeer is bedrukt,’ appt Ayşe me aan het begin van de avond vanuit het zenuwcentrum van de oppositie. De verkiezingsdag

is spannend verlopen. Er waren een paar absurde hoogtepunten, zoals Erdoğan die bij een stembureau biljetten van 200 lira (omgerekend tien euro) aan wachtende kiezers uitdeelde. Niemand leek er vreemd van op te kijken. Erdoğan staat erom bekend dat hij graag geld uitdeelt, meestal aan kinderen. Het past in de Turkse traditie om kinderen bij het Suikerfeest of Offerfeest bankbiljetten van kleine bedragen te geven. Erdoğan presenteert zich graag als vaderfiguur. Het is zijn manier om te laten zien dat hij dicht bij het volk staat. Geld geven aan een kind tijdens een feestdag is wat anders dan bankbiljetten uitdelen aan volwassenen bij of in een stembureau, zeker als je zelf ook op het stembiljet staat. Het was een van de meest bizarre dingen die ik in Turkije had gezien. Mijn Turkse collega's viel dit soort zaken niet eens meer op.

Heel Turkije zit gespannen voor de televisie als staatspersbureau Anadolu de voorlopige uitslag bekendmaakt. Iedereen kijkt naar het percentage dat onder de foto van Erdoğan verschijnt: 52 procent. In het hoofdkwartier van de oppositie valt het stil. Eén stem boven de 50 procent is genoeg voor de winst. In een groot aantal van de meer dan 200.000 stembureaus wordt nog geteld, maar Erdoğan weet dat er niet veel meer mis kan gaan.

Ik hoor getoeter en geschreeuw. Ik kijk over de railing van het dakterras en zie een stoet auto's met Turkse en AKP-vlaggen voorbijrazen. Uit autospeakers klinkt het Erdoğan-campagnelied. Mannen hangen uit de raampjes van rijdende auto's en zingen mee.

Rece-cep,
Tayyiiip,
Er-do-gan!

Een jeep rijdt voorbij met een grote vlag die strak over het dak is gespannen. Op de vlag is een enorme foto van het gezicht van

Erdoğan geprint. Een gedateerde foto, uit de tijd dat hij een heel stuk jonger was. Erdoğan's campagneteam gebruikt zelden recente foto's op posters en flyers. Het is dat hij vaak live op televisie is, anders zou je kunnen denken dat Erdoğan sinds zijn vijftigste geen spat is veranderd. Hij is in werkelijkheid zeventig en oogt een stuk fragieler dan op de foto's. De stoet auto's met Erdoğan-supporters rijdt in de richting van zijn huis. Op de tv in ons appartement zien we dat het bij de campagnebus inmiddels vol staat met mensen.

Lang hoeven ze niet te wachten. Nog geen tien minuten later verschijnt de president op het dak van de bus. In een elegante, lange donkerblauwe jas, met zijn vrouw Emine aan zijn zijde. Perfect getimed en volledig geregisseerd. Het is live te volgen op alle tv-zenders. De machtigste man en het bekendste gezicht van Turkije. De man die het land al twintig jaar in z'n greep houdt. Hij staat er weer. En hij lijkt onverslaanbaar. Voor de zoveelste keer roept Erdoğan de overwinning uit. 'Het volk heeft gesproken. Zijn jullie er klaar voor?' 'Jaaa!' klinkt het terug.

Hoe fragiel Erdoğan tijdens de campagne ook leek, op dit historische moment stroomt de energie opnieuw door zijn lijf. Hij is ineens weer die charismatische, sterke man van vroeger. In een jaar vol rampspoed kijk ik toe hoe Recep Tayyip Erdoğan zijn twintigste jaar inluidt als leider van Turkije. Ik besef: elke keer dat je denkt dat het voorbij is, lijkt hij nog sterker terug te komen. Stevig staat hij op zijn benen, zijn schouders recht en een vuist gebald. Als een popster zweept hij het publiek op om hem na te zeggen.

Eén natie! Eén vlag! Eén land! Eén staat!
We zijn één. We zijn groot. We zijn Turkije!

* * *

7 maart 2020. Ik stap het smoezelige kantoor van de makelaar binnen, in Kadıköy, het district in Istanbul waar ik wil wonen. 'Je handen graag,' zegt de makelaar dwingend terwijl ik nog op de drempel sta. Hij houdt een fles eau de cologne vast en sprenkelt een paar flinke scheuten over mijn handpalmen. Turken gieten deze citroen-Kolonya traditioneel over de handen van hun gasten, als teken van gastvrijheid en voor een goede hygiëne. Omdat Kolonya voor tachtig procent uit alcohol bestaat, wordt het nu ook obsessief gebruikt in de strijd tegen het coronavirus. 'Dit is waarom we hier geen covid hebben,' grijnst de makelaar. 'Wij hebben onze hygiëne goed op orde. Beter dan in Nederland. Het is maar goed dat je in Turkije komt wonen.'

Terwijl COVID-19 in alle hevigheid Nederland treft, meldt de Turkse minister van Gezondheid trots dat er in heel Turkije geen spoor van het dodelijke virus is gevonden. Daar moet hij gauw op terugkomen. Een paar dagen later schieten de besmettingscijfers opeens razendsnel omhoog, en is de Kolonya overal uitverkocht. Niet lang daarna liggen de ziekenhuizen in heel Turkije vol met covidpatiënten en volgen er lockdowns. Van mijn huizenjacht komt niet veel meer terecht. De makelaar sluit zijn kantoor. Ik trek tijdelijk in het huis van een vriendin. Een van de meest bruisende en luidruchtige steden ter wereld komt tot stilstand. Zeemeeuwen en straatkatten hebben het rijk alleen, terwijl miljoenen mensen thuis opgesloten zitten. Landsgrenzen gaan dicht en internationale vluchten worden gecancelled. Wie nog weg wil, moet snel beslissen.

Terwijl de wereld op slot gaat, is mijn dochter met haar vader op familiebezoek in Engeland. Drie maanden moeten we het zonder elkaar doen. Ze is pas vier en het gemis valt me zwaar. Elke dag neem ik een video op waarin ik haar een boekje voorlees. Kinderboeken leen ik van andere Nederlanders in Istanbul. Als ze in juni eindelijk mogen vliegen, haal ik ze op van de

luchthaven Istanbul Sabiha Gökçen. We dragen mondkapjes en plastic handschoenen. Ons leven in Istanbul kan eindelijk beginnen.

Ik werd correspondent in een land dat een turbulente periode achter de rug had, met een mislukte staatsgreep, terreuraanslagen, een vluchtelingen crisis en een steeds verder toenemende repressie. Persvrijheid en mensenrechten stonden zwaar onder druk. En Recep Tayyip Erdoğan was al bijna twee decennia de onbetwiste hoofdpersoon in het Turkse verhaal. Vrienden en collega's wensten me sterkte met mijn nieuwe baan. Het was duidelijk: wonen in een prachtige stad als Istanbul had zijn prijs. Ik verhuisde vrijwillig naar een land waar de gevangenen vol zitten met journalisten.

Toch ontwaarde ik een hoopvolle stemming toen ik aankwam, en dat had alles te maken met wat er een paar maanden eerder was gebeurd. In de zomer van 2019 was het de oppositie gelukt om Erdoğan's AKP op lokaal niveau te verslaan in Ankara en Istanbul. Vooral het verlies van Istanbul, de belangrijkste stad en het economische hart van het land, was een klap voor Erdoğan. Het was de stad waar hij ooit als burgemeester was begonnen. Nu was hij zijn geliefde Istanbul kwijtgeraakt aan de talentvolle politicus Ekrem İmamoğlu van de oppositiepartij CHP. Voor mensen die snakten naar verandering was dit het bewijs dat Turkije nog niet helemaal verloren was. Er ontstond hoop dat het misschien ook op landelijk niveau mogelijk zou zijn om de zittende macht weg te stemmen.

Ik was niet van plan om Erdoğan-watcher te worden. Ik wilde verhalen maken over de vele gezichten van dit enorme land, en laten zien dat Turkije meer is dan alleen Erdoğan. Turkije telt 86 miljoen inwoners, 81 provincies en 970 districten, en heeft een enorme culturele en geografische diversiteit. Van Centraal-